

I. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПІДГОТОВКИ СПОРТСМЕНІВ

СИСТЕМА ДЕРЖАВНОГО ЗАОХОЧЕННЯ СПОРТСМЕНІВ І ТРЕНЕРІВ В ОЛІМПІЙСЬКОМУ СПОРТІ В УКРАЇНІ

Сергій Бубка, Мирослав Дутчак

Національний університет фізичного виховання і спорту України

Анотація

В статті досліджено особливості формування в Україні системи державного поощрення спортсменів і тренерів в олімпійському спорті. Указанная система объединяет следующие компоненты: материальное поощрение (заработная плата, премии, государственные стипендии, денежное вознаграждение, пенсии за выслугу лет и за особые заслуги перед Украиной); моральное поощрение (присвоение спортивных званий и награждение государственными наградами). Определены перспективные направления усовершенствования этой системы.

Ключевые слова: система государственного поощрения, спортсмен, тренер, олимпийский спорт, перспективы.

Annotation

The article studies the peculiarities of formation in Ukraine the system of state encouragement among athletes and coaches in the Olympic sports. This system includes the following components: financial encouragement (salary, bonuses, state grants, money reward, and pensions for long service and for special service to Ukraine); moral encouragement (assigning sports titles and state rewards). The perspective directions of this system improvement were defined.

Keywords: system of state encouragement, sportsman, trainer, olympic sport, prospects.

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій. У 80-х роках минулого століття завдяки принципово новій позиції тодішнього президента МОК Х. А. Самаранча розпочалась інтенсивна професіоналізація та комерціалізація олімпійського спорту. В цей час було переглянуто позицію щодо участі в Олімпійських іграх лише любителів, до змагань уже допускались всі найсильніші атлети, в т.ч. професіонали. У зв'язку з цим в багатьох країнах світу (де раніше офіційно розвивався переважно любительський спорт) виникла проблема легалізації на законодавчому рівні відповідних професій, оформлення трудових відносин, формування системи винагород за працю у сфері олімпійського спорту, належного пенсійного забезпечення, вирішення інших питань щодо підвищення соціального становища спортсменів, їх матеріального і сімейного благополуччя.

Центральною фігурою в олімпійському спорті був, є і, тим більше, буде надалі спортсмен, майстерність та досягнення, поведінка та спосіб життя якого слугують основою розвитку і вияву найбільш складних процесів та явищ олімпійського спорту. Спортсмени створюють унікальне за красою та емоційністю видовище, що приваблює на трибуни спортивних споруд десятки і сотні тисяч людей, а до екранів телевізорів

– мільярди телеглядачів. Спортсмени, що успішно виступають на міжнародних спортивних змаганнях, сприяють росту популярності країн, представниками яких вони є. Спорт чинить відчутний виховний вплив на підростаюче покоління, значна частина якого прагне бути схожою на своїх спортивних кумирів. Висока конкуренція на спортивних аренах стимулює наукові дослідження, розробку та виробництво нового високоефективного інвентарю та обладнання, спортивної екіпіровки, спеціалізованих продуктів харчування тощо. Спортсмени беруть активну участь у суспільному житті та впливають на політичні процеси у своїх державах. Разом з цим спортсмен є найменш захищеним в системі олімпійського спорту, його підстерігають різні небезпеки щодо ущемлення прав, збереження здоров'я, травмування, передчасного завершення спортивної кар'єри, соціальної та психологічної неготовності до життя після «активного спорту» тощо. Необхідно постійно турбуватися про підвищення ролі спортсменів та їхньої незалежності в олімпійському спорті. Не можна допустити підтвердження думки, згідно якої спортсмен є лише пішаком у фантастичному шоу засобів масової інформації та роботом, що створений для побиття рекордів та реклами товарів [1].

Однак сам по собі спортсмен без відповідної команди фахівців

(тренерів, лікарів, науковців, технічного персоналу тощо) неспроможний підготуватися й успішно виступити на престижних міжнародних спортивних змаганнях. Спортсмени високої кваліфікації щоденно витрачають на тренувальну та змагальну діяльність до 5-8 годин при 2-3 разових заняттях. У цих умовах особлива роль відводиться тренеру, від знань та досвіду якого залежить: наскільки успішно буде знайдено та реалізовано талант спортсмена. Слід враховувати, що недостатньо кваліфікований тренер може створювати реальну загрозу для спортсмена, адже «в руках» тренера найцінніше – здоров'я спортсмена, яке може бути змарноване нерационально спланованою підготовкою та використанням непомірних фізичних і психічних навантажень. Як наслідок цього – тренер «списує» спортсмена як неперспективного і не несе за це жодної відповідальності.

Отже забезпечення гідної презентації України на світових спортивних аренах обумовлюється ефективністю взаємодії «тренер-спортсмен», «спортсмен-тренер». Завдання держави створити необхідні умови (передусім, систему морального та матеріального заохочення) для їх успішної праці в умовах професіоналізації та комерціалізації олімпійського спорту. Вирішення цього завдання актуалізує проведення відповідного наукового дослідження.

Мета роботи – визначити особливості формування системи державного заохочення спортсменів та тренерів в олімпійському спорті в Україні.

Результати досліджень та їх обговорення. В Україні впродовж останніх 20 років функціонує і удосконалюється система державного заохочення спортсменів та тренерів в олімпійському спорті.

Заохочення асоціюється зазвичай із спонуканням особи до певної діяльності шляхом позитивної

оцінки результатів цієї діяльності у формі матеріальних та моральних винагород.

Держава, усвідомлюючи важливе соціально-економічне значення спорту взагалі і олімпійського – передусім, демонструє визнання заслуг спортсменів і тренерів в утвердженні міжнародного авторитету України та консолідації нації, а відтак – забезпечує їх вшанування, що має велике моральне значення та обумовлює певні матеріальні преференції. Очевидно, що система державного заохочення позитивно впливає на підвищення мотивації спортсменів, тренерів та інших фахівців до успішної участі у спортивних змаганнях міжнародного рівня, насамперед – Олімпійських іграх. Головними важелями мотивації у зазначеному контексті є стимули.

Слово «стимул» походить від латинського «stimulus», що буквально перекладається як загострена палиця, якою підганяли тварин, і означає в цьому сенсі – причину, що спонукає до дії; зацікавленість у здійсненні чого-небудь [2].

Позитивне стимулювання спортсменів і тренерів в олімпійському спорті забезпечується в Україні у формі матеріального та морального заохочення. Зокрема, матеріальне заохочення здійснюється державою у матеріально-грошовій формі: заробітна плата, премії, державні стипендії, винагороди, пенсії за вислугу років та за особливі заслуги перед Україною. Моральне заохочення – присвоєння спортивних звань і відзначення державними нагородами.

З метою стимулювання кращих спортсменів та створення для них необхідних умов для успішної підготовки до участі в офіційних міжнародних спортивних змаганнях в Україні з моменту проголошення незалежності функціонує штатна команда національних збірних команд з олімпійських видів спорту, утримання якої здійснюється

центральною владою у сфері фізичної культури і спорту, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 6 лютого 1992 р. № 63 «Про впорядкування фінансування та матеріального забезпечення у галузі спорту».

Протягом останніх десяти років зазначена команда є достатньо стабільною за кількістю виділених ставок для спортсменів (табл. 1) та тренерів (табл. 2). В середньому для спортсменів національних збірних команд з літніх олімпійських видів спорту передбачається щорічно 912 ставок у штатній команді, а із зимових видів – 120, для тренерів, відповідно – 365 та 79 ставок. Найбільшу можливість бути представленими у штатній команді мають спортсмени з легкої атлетики (станом на 31.12.2011 р. – 157 ставок), веслування академічного (76), плавання (51,5), боксу (42), фехтування (40), дзюдо (37), веслування на байдарках і каное (37), стрільби кульової (36,5), боротьби вільної (35), а серед зимових видів – з біатлону (28). Аналогічні співвідношення характерні і для тренерського складу штатної команди національних збірних команд України з олімпійських видів спорту.

Оплата праці спортсменів-інструкторів і тренерів штатної команди національних збірних команд України здійснюється відповідно до наказу Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 23 вересня 2005 р. № 2097 зі змінами «Про впорядкування умов оплати праці працівників бюджетних установ, закладів та організацій галузі фізичної культури і спорту» зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 20 жовтня 2005 р. за № 1236/11516. Зазначеним нормативно-правовим актом встановлено, що тарифні розряди для спортсменів-інструкторів обумовлюються їх спортивними досягненнями на офіційних міжнародних змаган-

нях і знаходяться в межах від 11 до 14 розряду. Для тренерського складу штатної команди національних збірних команд України з пріоритетних олімпійських видів спорту установлено такі тарифні розряди: державний тренер – 19, 20; головний тренер – 17, 18; провідний тренер – 16; старший тренер, начальник команди – 15, 16; тренер – 13, 14, 15 розряд. Розмір посадового окладу спортсменам-інструкторам та тренерам визначається згідно вказаних тарифних розрядів та надбавок: 1) за почесні звання України «заслужений» – 20 %; 2) за спортивні звання «заслужений тренер», «заслужений майстер спорту» – 20 %, «майстер спорту міжнародного класу» – 15 %, «майстер спорту» – 10 % посадового окладу (ставки заробітної плати). Крім цього їм може бути встановлена надбавка за професійну майстерність у розмірі до одного посадового окладу.

Преміювання спортсменів-інструкторів штатної команди національних збірних команд України здійснюється у порядку, затвердженому наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 2 серпня 2006 р. № 2680, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 28 серпня 2006 р. за № 1010/12884. У цьому наказі зазначається, що на призначення щомісячної премії у розмірі 100 % посадового окладу протягом календарного року мають право спортсмени-інструктори з олімпійських видів спорту, які включені до числа кандидатів в збірну команду України на наступні Олімпійські ігри та посіли I-VI місця на останніх Олімпійських іграх, чемпіонатах світу та Європи, I-III місця на чемпіонатах світу та Європи серед юніорів та юніорок.

Починаючи з 1995 р. для стимулювання успішних виступів спортсменів у міжнародних змаганнях присуджується 100 щомісячних стипендій Президента України для талановитих перспек-

тивних спортсменів України, розмір якої визначено Постановою Кабінету Міністрів України від 31 травня 1995 р. № 372 зі змінами в обсязі 1000 грн. кожна. Обов'язковою умовою для одержання цієї стипендії є зайняття спортсменом у поточному році другого чи третього місця на чемпіонаті Європи або першого-третього місця на першості світу, Європи серед юніорів старшої вікової групи.

З метою стимулювання діяльності спортсменів і тренерів, спрямованої на досягнення найвищих спортивних результатів, підвищення іміджу України на міжнародній спортивній арені з 1 січня 2003 р. призначаються стипендії Президента України для видатних спортсменів і тренерів з олімпійських видів спорту, кількість та розміри яких у 2005, 2008 та 2011 роках змінювались в сторону збільшення. Станом на 1 січня 2012 р. їх засновано 250 одиниць, а відповідно до Положення про стипендії Президента України для видатних спортсменів та тренерів України з олімпійських видів спорту, затвердженого Указом Президента України від 11 липня 2005 р. № 1071 зі змінами, розмір цієї стипендії залежно від досягнутих спортивних результатів встановлюється в такому розмірі:

- спортсменам, які зайняли перше місце на Олімпійських іграх, та їх тренерам – 15 тис. грн. кожна;
- спортсменам, які зайняли друге місце на Олімпійських іграх або перше місце на чемпіонатах світу, та їх тренерам – 12 тис. грн. кожна;
- спортсменам, які зайняли третє місце на Олімпійських іграх, та їх тренерам – 10 тис. грн. кожна;
- спортсменам, які зайняли друге місце на чемпіонатах світу, та їх тренерам – 9 тис. грн. кожна;
- спортсменам, які зайняли третє місце на чемпіонатах світу

або перше місце на чемпіонатах Європи, та їх тренерам – 7 тис. грн. кожна;

- спортсменам, які зайняли друге місце на чемпіонатах Європи, та їх тренерам – 5 тис. грн. кожна;

- спортсменам, які зайняли друге місце на чемпіонатах Європи, та їх тренерам – 4 тис. грн. кожна.

Спортсмену та тренеру може бути призначено не більше як одну стипендію. Вона виплачується з першого дня місяця, що настає за місяцем, у якому Президентом України за поданням центрального органу виконавчої влади у сфері фізичної культури і спорту було прийнято рішення про їх призначення:

- протягом двох років – чемпіонам і призерам Олімпійських ігор, чемпіонам світу та їх тренерам;

- протягом одного року – призерам чемпіонатів світу, чемпіонам та призерам чемпіонатів Європи та їх тренерам.

Виплата стипендій проводиться щомісяця за місцем основної роботи (навчання) чи за місцем проживання стипендіата.

З метою відзначення спортсменів, досягнення яких сприяють утвердженню міжнародного авторитету України, підвищенню їх соціального захисту, заохочення до успішних виступів на міжнародних змаганнях Кабінет Міністрів України, починаючи з 1994 р. започаткував практику встановлення та виплати винагород спортсменам України – чемпіонам, призерам спортивних змагань міжнародного рівня та їх тренерам. За цей час Уряд України 13 разів вносив зміни у розмір вказаних нагород. Принципово важливим, на наш погляд, було прийняте у 2008 р. рішення про встановлення однакового розміру винагороди як для спортсмена, так і для тренера, який до цього отримував лише половину від винагороди, що призначалась підго-

Кількість ставок, що виділялись для спортсменів штабної команди національних збірних команд з олімпійських видів спорту протягом 2001-2011 рр.

№ п/п	Вид спорту	РІК										
		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
<i>Літні олімпійські види спорту</i>												
1.	Бадмінтон	10	10	8	8	6	7	7	7	7	7	7
2.	Баскетбол ч/ж	12/12	12/12	12/12	12/12	12/12	10/9	10/9	7,5/9,5	7,5/9,5	7,5/9,5	7/10
3.	Бейсбол	0	0	0	0	0	6	6	6	6	6	0
4.	Бокс	27	30	30	30	27	27	27	34	40	42	42
5.	Боротьба вільна	26	28	28	32	32	32	32	34	33	35	35
6.	Боротьба греко-рим.	18	18	18	18	18	18	18	18	18	18	18
7.	Важка атлетика	28	28	28	28	28	28	28	28	30	30	30
8.	Велоспорт маунтен.	4	6	6	6	9	10	8	8	6	6	7
9.	Велоспорт – трек	23	30	30	30	30	30	30	32	30	30	25,5
10.	Велоспорт – шосе	20	22	22	22	22	20	20	18	16	16	20,5
11.	Велоспорт – БМХ	0	0	0	0	2	2	4	4	2	2	3
12.	Веслування академіч.	75	56	56	62	74	66	75	85	79	79	76
13.	Веслування на б/каное	35	32	32	32	32	31	31	31	37	37	37
14.	Веслувальний слалом	5	5	5	5	5	5	5	5	1	1	2
15.	Вітрильний спорт	33	30	30	30	30	32	32	32	28	28	28
16.	Волейбол ч/ж	12/12	12/12	12/12	12/12	11/12	9/11	0/10	4/9	4/9	0/5,5	4/6
17.	Волейбол пляжний ч/ж	0	0	0	0	0/2	4/4	4/4	2/2	4/2	4/4	3/3
18.	Водне поло ч/ж	13/9	13/13	13/13	13/13	10/10	9/9	6/6	6/6	6/6	6/6	6/6
19.	Гандбол ч/ж	16/16	16/16	16/16	16/16	16/13	10/17	10/17	11/16	11/16	11/16	11/16
20.	Гімнастика спортивна	28	28	28	28	28	28	28	31	28	28	28
21.	Гімнастика художня	12	12	12	14	14	14	15	15	15	15	15
22.	Дзюдо	22	28	28	28	28	28	28	36	35	37	37
23.	Кінний спорт	8	4	4	4	4	3	3	5	5	5	5
24.	Легка атлетика	173	150	150	150	150	150	150	150	160	157	157
25.	Плавання	40	65	65	68	68	60	60	60	52	51,5	51,5
26.	Плавання синхронне	12	15	15	15	14	14	14	18	16	19	19
27.	Стрільба з лука	16	18	18	18	18	20	22	22	22	22	22
28.	Стрільба кульова	28	27	27	28	28	28	28	28	34	36,5	36,5

Кількість ставок, що виділялись для тренерів штабної команди національних збірних команд з олімпійських видів спорту протягом 2001-2011 рр.

№ п/п	Вид спорту	РІК											
		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
<i>Літні олімпійські види спорту</i>													
1.	Бадмінтон	6	5	5	5	5	6	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5
2.	Баскетбол ч/ж	6/6	4/4	4/4	4/4	5/4	3/3	2/2,5	3/3,5	3/3,5	1,5/2,5	1,5/2,5	1,5/2,5
3.	Бейсбол	2	2	2	3	2	2	2	2	2	2	2	2
4.	Бокс	11	12	12	11,5	12	11,5	9	11	12,5	13,5	13,5	13,5
5.	Боротьба вільна	10	12	12	13	13	13	12	11,5	11,5	11,5	12	12
6.	Боротьба греко-рим.	8	8	8	7,5	7,5	9	7	7	7,5	7,5	7,5	7,5
7.	Важка атлетика	14	14	14	15,5	15,5	14,5	13	13	13,5	13	14	14
8.	Велоспорт маунтен.	3	2	2	3	3	2,5	3	3	4	4	4	4
9.	Велоспорт – трек	13	13	13	13	14	14	12	12	12	12,5	12,5	12,5
10.	Велоспорт – шосе	14	14	14	13	14	12,5	11,5	11,5	12,5	13	13	13
11.	Велоспорт – БМХ	0	0	0	0	0	1	1	1,5	1	1	1	1
12.	Веслування академіч.	19	17	17	20	20	17,5	15,5	18,5	17,5	17,5	19	19
13.	Веслування на б/каное	22	16	17	17	16	16	11	14	13	14	14	14
14.	Веслувальний слалом	1	1	1	1	1,5	1,5	1,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
15.	Вітрильний спорт	11	10	11	10	9	9	6,5	8	6,5	7,5	7,5	7,5
16.	Волейбол ч/ж	5/5	5/5	5/5	6/5	5/5	5/5	3/4	2,5/4	2,5/4	2/2,5	2/3,5	2/3,5
17.	Волейбол пляжний ч/ж	-/1	-/1	-/1	-/1	-/1	0,5/2	0,5/2	0,5/2	0,5/2	0,5/2	1,5/1	1,5/1
18.	Водне поло ч/ж	4/2	6/3	5/3	4,5/3	6/3	3/4	3/2,5	2/2	3/2	3/2	2/2	2/2
19.	Гандбол ч/ж	7/6	6/6	7/5	5,5/5	5,5/6	4,5/6,5	4,5/4	5,5/5	5,5/6	5,5/5	4,5/6	4,5/6
20.	Гімнастика спортивна	20	19	19	18,5	19	19	16	17	16,5	15,5	14	14
21.	Гімнастика художня	5	5	5	6	6	7	8	8	7	7	8	8
22.	Дзюдо	12	12	12	12,5	12	12	11	13	11	11	11	11
23.	Кінний спорт	7	7	8	7	7	6	4,5	3,5	4,5	4,5	4	4
24.	Легка атлетика	31	33	33	34,5	35,5	35	27	31,5	36	36,5	37,5	37,5
25.	Плавання	18	18	19	19	20	20	14	18,5	16,5	17,5	16,5	16,5
26.	Плавання синхронне	2	2	2	2	3,5	3,5	3,5	4,5	5,5	5,5	5,5	5,5
27.	Стрільба з лука	14	14	14	14	14	14	12	10	12	12	12	12

28.	Стріляба кульова	14	16	16	17	18,5	15,5	15,5	16,5	16	16	16
29.	Стріляба стендова	3	2	3	2	2	2,5	2,5	2,5	2	2,5	2
30.	Стрибки на батуті	5	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
31.	Стрибки у воду	3	4	4	4	4	6	7	6	6	6	7
32.	Сучасне 5-борство	5	5	4	2,5	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5
33.	Софтбол	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
34.	Теніс	2	2	2	1	1	1	1	3	3	3	3
35.	Теніс настільний	3	3	3	2	2	2	2	2	2	2	3
36.	Триатлон	3	3	3	3,5	5,5	5,5	5,5	3,5	3,5	3,5	2,5
37.	Тхеквондо WTF	1	1	1	2	4	3	5	4	3	3	3,5
38.	Фехтування	15	14	15	14	16	12	13	12	12	12	12
39.	Футбол ч/ж	5/3	5/2	4/3	5/4	4/4	4/4	4/4,5	3/4,5	3/5,5	2/5,5	2/5,5
40.	Хокей на траві ч/ж	2/5	3/4	3/4	4/4	2/7	3/4	3,5/3,5	2,5/2,5	2,5/3,5	3,5	2,5
	Старший тренер (резерв)	-	-	-	-	-	57	57	56	55	55	54,5
	Наук.-метод. забезпечення	-	-	-	-	-	-	2	1	1	1	1
	Всього	354	344	348	360	360,5	359,5	387,5	385	383	383	383,5
Зимові олімпійські види спорту												
1.	Бобслей											
2.	Гірськолижний спорт	7	7	7	7	6	5	4,5	4,5		4,5	4,5
3.	Ковзанярський спорт	2	3	3	3	2,5	1,5				1	1
4.	Лижний спорт-біатлон	15	13	13	14	15	13	13,5	13	14,5	14,5	15
5.	Лижний спорт – гонки	13	14	15	13	13	10	10	12	11	11	10
6.	Лижний спорт-дворобор.	1	2	3	4	4,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5
7.	Санний спорт	6	6	6	5,5	5,5	6	6	6	4	4	4
8.	Сноуборд	1	1	1	2	2	2,5	3	3	4	4	5
9.	Стрибки з трампліна	2	3	2	2	1	2	2	2	2,5	2,5	2,5
10.	Фігурне катання	10	11	11	10	9,5	9	9	8,5	8	8	8
11.	Фрістайл	8	7	7	8	8	7	7	7	7	7	7
12.	Хокей з шайбою	7	8	8	7	7	6,5	7	7	8	8	7
13.	Шорт-трек	3	5	4	5	5,5	5	6	6	4,5	4,5	4
	Старший тренер (резерв)	-	-	-	-	-	8	8	10	7	7	7,5
	Всього	75	80	80	79,5	79,5	78	78,5	81,5	78,5	78,5	78
	Р а з о м	429	424	428	432,5	439,5	437,5	466	466,5	461,5	461,5	461,5

товленому ним спортсмену.

Станом на 1 січня 2012 р. спортсменам України – чемпіонам, призерам Олімпійських ігор та їх тренерам винагороди установлені у таких розмірах: I місце – 100 тис. доларів США, II місце – 70 тис. доларів США, III місце – 50 тис. грн. Вказані винагороди виплачуються в гривнях за офіційним курсом гривні до долара США, встановленим Національним банком на дату виплати винагороди (постанова Кабінету Міністрів України від 27 січня 2010 р. № 91). Розміри та порядок виплати винагород спортсменам України – чемпіонам і призерам спортивних змагань з олімпійських видів спорту міжнародного рівня (для 15 видів змагань – від чемпіонату світу серед дорослих – до чемпіонату Європи серед юнаків і дівчат) затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 23 липня 2008 р. № 680 «Про заохочення спортсменів і тренерів з олімпійських видів спорту». У цьому документі, зокрема встановлено, що для чемпіона світу з олімпійських номерів програми серед дорослих та його тренера розмір винагороди становить до 50 тис. грн., для чемпіона Європи та його тренера – до 25 тис. грн., а найменша винагорода – до 1 тис.

грн. – для переможця першості Європи серед юнаків і дівчат та його тренера.

На визнання видатних заслуг олімпійських чемпіонів, а також з метою стимулювання здобуття високих досягнень спортсменів України на Олімпійських іграх Указом Президента України від 28 січня 1998 р. № 67 було засновано державні стипендії олімпійським чемпіонам. Пізніше за клопотанням спортивної громадськості Указом Президента України від 25 жовтня 2003 р. №1216 було впроваджено державні стипендії призерам Олімпійських ігор. Державні стипендії призначаються Президентом України довічно спортсменам-громадянам України, які постійно проживають в Україні, були чемпіонами чи призерами Олімпійських ігор та за станом здоров'я не можуть брати участь у змаганнях найвищого світового рівня. Відповідно до Указу Президента України від 10 вересня 2011 р. № 907 встановлено такі розміри державних стипендій чемпіонам Олімпійських ігор – чотири прожиткових мінімуми для працездатних осіб кожна (станом на 1 січня 2012 р. – це 4292 грн.), срібним призерам – три з половиною (3 755 грн.), бронзовим – три прожиткових мінімуми для працездат-

них осіб кожна (3219 грн.). Особі може бути призначена лише одна зазначена держана стипендія. Для отримання стипендії чемпіони та призери Олімпійських ігор мають брати безпосередню участь: (1) у навчально-тренувальному процесі (працювати у дитячо-юнацьких спортивних закладах, спеціалізованих навчальних закладах спортивного профілю), або (2) у діяльності щодо розвитку громадського фізкультурно-спортивного руху, підготовці спортсменів для національних збірних команд України з олімпійських видів спорту.

З метою стимулювання творчої праці видатних діячів фізичної культури і спорту, у тому числі, тренерів, засвідчення їх видатних особистих досягнень Президентом України з 30 вересня 2011 р. встановлено 75 дворічних та 25 довічних (для осіб, які досягли сімдесятирічного віку) державних стипендій для видатних діячів фізичної культури і спорту. Розмір зазначеної стипендії становить 1,5 прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність (станом на 1 січня 2012 р. – це 1233 грн.).

У Податковому кодексі України встановлені окремі пільги для видатних спортсменів і тренерів, зокрема згідно зі статтею 165 цього кодексу до загального місячно-

Таблиця 3

Кваліфікаційні норми та вимоги для присвоєння спортивного звання «заслужений тренер України» з олімпійських видів спорту

Спортивні змагання	Місця, зайняті підготовленими спортсменами	Мінімальна кількість місць
Олімпійські ігри та чемпіонат світу	1 - 6 (для ігрових видів - 1-8)	1
Юнацькі Олімпійські ігри	1	1
Чемпіонат Європи	1 - 3 (для ігрових видів - 1-6)	1
Кубок світу у загальному заліку	1 - 3 (для ігрових видів - 1-6)	1
Гран-Прі у загальному заліку (художня гімнастика, фігурне катання)	1-3	1
Кубок Європи у загальному заліку	1 - 3 (для ігрових видів - 1-6)	2
Кубок Європейських чемпіонів, або Кубок володарів Кубків, або Кубок Міжнародних федерацій	1-2	1
Чемпіонат світу серед молоді або юніорів	1 2-3	1 2
Чемпіонат Європи серед молоді або юніорів	1 2-3	2 3

Примітка. Класифікаційні норми та вимоги передбачають участь спортсменів у номерах програм, включених до програми Олімпійських ігор.

**Кваліфікаційні норми та вимоги для присвоєння спортивного звання
«заслужений майстер спорту України» з олімпійських видів спорту**

Спортивні досягнення	Олімпійські ігри	Чемпіонат світу	Чемпіонат Європи
а) чемпіон або призер	+	+	-
б) дворазовий чемпіон	-	-	+
в) чемпіон Європи (у разі проведення змагань один раз на 2 або один раз на 4 роки)	-	-	+
г) триразовий призер	-	-	+

Примітка. Класифікаційні норми та вимоги передбачають участь спортсменів у номерах програми, включених до програми Олімпійських ігор.

го (річного) оподатковуваного доходу платника податку на доходи фізичних осіб не включаються суми державних премій України або стипендій України, призначених законом, постановами Верховної Ради України, указами Президента України, винагород спортсменам-чемпіонам України, призерам спортивних змагань міжнародного рівня.

Спортсменам, які мають особливі заслуги перед спортивним рухом України, – заслуженим майстрам спорту, майстрам спорту міжнародного класу при стажі роботи не менше 20 років і перебуванні у складі збірних команд України не менше 6 років, може бути призначена пенсія за вислугу років у порядку, визначеному постановою Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 1992 р. №583 «Про затвердження нормативних актів з питань пенсійного забезпечення». Відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення» пенсія за вислугу років призначається особі до настання віку, що дає право на пенсію за віком, при залишенні відповідної роботи (вибуття зі збірної команди України), яка дає право на пенсію за вислугу років, та встановлюються в розмірі 55 відсотків заробітку, одержаного перед припиненням вказаної роботи, але не нижче мінімального розміру пенсії. За кожний повний рік роботи понад 25 років чоловікам і 20 років жінкам пенсія

збільшується на 1 відсоток заробітку, але не менш як на 1 відсоток мінімального розміру пенсії.

В Законі України «Про пенсії за особливі заслуги перед Україною» зазначається, що вказані пенсії призначаються, зокрема й видатним спортсменам – переможцям Олімпійських ігор, чемпіонам і рекордсменам світу та Європи. Пенсія за особливі заслуги встановлюється як надбавка до розміру пенсії, на яку має право особа згідно із законом, у розмірі від 25 до 35 відсотків прожиткового мінімуму, визначеного для

осіб, які втратили працездатність. Конкретний розмір пенсії за особливі заслуги перед Україною визначається, зокрема й для видатних спортсменів, спеціальною комісією при Кабінеті Міністрів України.

В Україні збережено сформовану в колишньому Радянському Союзі систему заохочення спортсменів і тренерів за досягнення високих спортивних результатів на національному та міжнародному рівнях шляхом присвоєння довічних спортивних звань. У ст. 42 Закону України «Про фі-

Таблиця 5

**Загальна кількість спортивних звань, що присвоєні в Україні
з олімпійських видів спорту протягом 2000–2011 рр., особи**

Рік	Майстер спорту України	Майстер спорту України міжнародного класу	Заслужений майстер спорту України	Заслужений тренер України	Всього
2000	838	111	24	50	1023
2001	1098	191	8	153	1450
2002	1004	84	15	96	1199
2003	1087	120	21	66	1294
2004	1056	104	44	70	1274
2005	1025	121	36	75	1257
2006	1261	184	24	83	1552
2007	1014	141	25	70	1250
2008	982	107	25	69	1183
2009	1203	189	43	92	1527
2010	1115	155	19	74	1363
2011	1017	143	24	46	1230
$\bar{X}$	1058,3	137,5	25,7	78,7	1300,2
σ	108,6	35,9	10,6	27,6	151,4
V, %	10,3	26,1	41,3	35,1	11,6

Кількісні показники присвоєння спортивних звань в Україні з літніх олімпійських видів спорту протягом 2000-2011 рр. (в розрізі видів спорту), особи

Вид спорту	майстер спорту України		майстер спорту України міжнародного класу		заслужений майстер спорту України		заслужений тренер України		Разом	
	Σ	$\bar{X}$	Σ	$\bar{X}$	Σ	$\bar{X}$	Σ	$\bar{X}$	Σ	$\bar{X}$
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Бокс	950	79,2	112	9,3	22	1,8	90	7,5	1174	97,8
Легка атлетика	748	62,3	206	17,2	30	2,5	87	7,3	1071	89,3
Боротьба вільна	687	57,3	69	5,8	16	1,3	70	5,8	842	70,2
Дзюдо	717	59,8	58	4,8	8	0,7	31	2,6	814	67,8
Важка атлетика	663	55,3	76	6,3	10	0,8	23	1,9	772	64,3
Гімнастика художня	709	59,1	22	1,8	3	0,2	10	0,8	744	62,0
Плавання	562	46,8	50	4,2	7	0,6	34	2,8	653	54,4
Боротьба греко-римська	531	44,3	48	4	5	0,4	50	4,2	634	52,8
Гімнастика спортивна	519	43,3	34	2,8	10	0,8	39	3,3	602	50,2
Футбол	352	29,3	104	8,7	35	2,9	70	5,8	561	46,8
Веслування на байдарках і каное	465	38,8	34	2,8	10	0,8	46	3,8	555	46,3
Веслування академічне	375	31,3	67	5,6	19	1,6	42	3,5	503	41,9
Фехтування	381	31,8	52	4,3	21	1,8	35	2,9	489	40,8
Велосипедний спорт-шосе	405	33,8	60	5,0	1	0,08	17	1,4	483	40,3
Стрільба з лука	395	32,9	50	4,2	12	1,0	15	1,3	472	39,3
Стрільба кульова	314	26,9	87	7,3	13	1,1	44	3,6	458	38,2
Гандбол	312	26,0	49	4,1	17	1,4	22	1,8	400	33,3
Теніс	305	25,4	22	1,8	6	0,5	18	1,5	351	29,3
Волейбол	276	23,0	23	1,9	3	0,3	13	1,1	315	26,3
Баскетбол	272	22,7	16	1,3	1	0,08	11	0,9	300	25,0
Тхеквондо WTF	243	20,3	23	1,9	4	0,3	12	1,0	282	23,5
Велосипедний спорт-трек	165	13,8	63	5,3	9	0,8	14	1,2	251	20,9
Хокей на траві	205	17,1	30	2,5	0	0	9	0,8	244	20,3
Стрибки на батуті	191	15,9	21	1,8	4	0,3	10	0,8	226	18,8
Бадмінтон	175	14,6	22	1,8	0	0	2	0,2	199	16,6
Вітрильний спорт	165	13,8	10	0,8	8	0,7	8	0,7	191	15,9
Теніс настільний	161	13,4	15	1,3	1	0,08	7	0,6	184	15,3
Водне поло	176	14,7	0	0	0	0	4	0,3	180	15,0
Плавання синхронне	122	10,2	35	2,9	2	0,2	9	0,7	168	14,0
Велоспорт-маунтбайк	133	11,1	11	0,9	0	0	3	0,2	147	12,3
Триатлон	87	7,3	16	1,3	0	0	8	0,7	111	9,3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Стрибки у воду	60	5	22	1,8	9	0,7	13	1,1	104	8,7
Веслувальний слалом	97	8,1	0	0	0	0	2	0,2	99	8,3
Кінний спорт	64	5,3	26	2,2	0	0	1	0,08	91	7,6
Сучасне п'ятиборство	52	4,3	16	1,3	3	0,2	15	1,3	86	7,2
Бейсбол	69	5,8	0	0	0	0	4	0,3	73	6,1
Волейбол пляжний	53	4,4	8	0,7	0	0	3	0,2	64	5,3
Стрільба стендова	34	2,8	11	0,9	2	0,2	7	0,6	54	4,5
Велосипедний спорт БМХ	42	3,5	0	0	0	0	0	0	42	3,5
Велосипедний спорт-крос	29	1,5	0	0	0	0	0	0	29	2,4
Софтбол	20	1,7	0	0	0	0	2	0,2	22	1,8
Всього	12281	25,0	1568	3,2	291	0,6	900	1,8	15040	30,6

зичну культуру і спорт» зазначається, що в Україні встановлено такі спортивні звання: заслужений тренер України; заслужений майстер спорту України; майстер спорту України міжнародного класу; майстер спорту. Порядок, умови та вимоги, необхідні для присвоєння спортивних звань визначаються Єдиною спортивною класифікацією України, що затверджується центральним органом виконавчої влади у сфері фізичної культури і спорту з урахуванням пропозицій всеукраїнських спортивних федерацій.

Звання «майстер спорту» та «заслужений майстер спорту» вперше було введено у 1934 р., «заслужений тренер СРСР» – 1956 р. (у 1960-х рр. аналогічне звання було засновано у республіках СРСР), «майстер спорту СРСР міжнародного класу» – 1965 р. З 1993 р. в Україні започатковано власну систему спортивних звань.

Відповідно до Положення про Єдину спортивну класифікацію України, затвердженого наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 7 квітня 2006 р. № 1088 зі змінами та доповненнями, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 4 травня 2006 р. за № 518/12392, спортивне звання «Заслужений тренер України» присвоюється тренерам, громадянам України за високі особливі заслуги в підготовці висококваліфікованих спортсменів у індивідуальних або командних видах програми за умови виконання встановлених вимог в олімпійських видах спорту (табл. 3), а спортивне звання «Заслужений майстер спорту України» – спортсменам, які виконали встановлені для них вимоги у вказаних видах спорту (табл. 4).

Інші спортивні звання присвоюються спортсменам, громадянам України після виконання ними кваліфікаційних норм і вимог, що затверджені для літніх олімпійських видів спорту на 2009-2012 рр. наказом Міністерства України

Кількісні показники присвоєння спортивних звань в Україні із зимових олімпійських видів спорту протягом 2000-2011 рр. (в розрізі видів спорту), особи

Вид спорту	майстер спорту України		майстер спорту України міжнародного класу		заслужений майстер спорту України		заслужений тренер України		Разом	
	Σ	$\bar{X}$	Σ	$\bar{X}$	Σ	$\bar{X}$	Σ	$\bar{X}$	Σ	$\bar{X}$
Фігурне катання на ковзанах	99	8,3	10	0,8	4	0,3	4	0,3	117	9,8
Лижні гонки	46	3,8	9	0,7	1	0,08	5	0,4	61	5,1
Хокей з шайбою	26	2,2	24	2	0	0	6	0,5	56	4,7
Санний спорт	39	3,3	0	0	0	0	2	0,2	41	3,4
Шорт – трек	29	2,4	4	0,3	0	0	4	0,3	37	3,1
Фрістайл	23	1,9	4	0,3	1	0,08	2	0,2	30	2,5
Сноуборд	22	1,8	2	0,2	1	0,08	1	0,08	26	2,2
Гірськолижний спорт	21	1,8	4	0,3	0	0	0	0	25	2,1
Лижне двоборство	11	0,9	0	0	0	0	1	0,08	12	1
Ковзанярський спорт	8	0,7	3	0,2	0	0	0	0	11	0,9
Стрибки на лижах з трампліна	10	0,8	1	0,08	0	0	0	0	11	0,9
Бобслей	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Всього	419	2,7	82	0,5	17	0,1	44	0,34	562	3,6

у справах сім'ї, молоді та спорту від 25 грудня 2009 р. № 4446, а для зимових – наказом цього ж міністерства від 25 грудня 2009 р. № 4462.

На основі проведеного контент-аналізу 1017 наказів центрального органу виконавчої влади у сфері фізичної культури і спорту (Державного комітету молодіжної політики, спорту і туризму України – 2000-2001 рр.; Державного комітету України з питань фізичної культури і спорту – 2001-2005 рр.; Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту – 2005-2009 рр.; Державної служби молоді та спорту з 2009 р.) встановлено, що протягом останніх 12 років в Україні в середньому щорічно 1300 особам присвоюється спортивні звання з олімпійських видів спорту (табл. 5). Зазначений показник характеризується достатньо високою стійкістю та стабільністю (коефіцієнт варіації становить 11,6 %).

Аналізуючи співвідношення різних спортивних звань, присвоєних спортсменам і тренерам України з олімпійських видів спорту у 2000-2011 рр., слід відзначити, що 81,5 % – це частка майстрів спорту України, 10,6% – майстрів спорту України міжнародного класу, 1,9 % – заслужених майстрів спорту України, 6,0 % – заслужених тренерів України. Отже, практично кожен восьмий майстер спорту України з олімпійських видів спорту в подальшому виконує нормативи та вимоги майстра спорту України міжнародного класу, з яких майже кожен п'ятий згодом стає заслуженим майстром спорту України.

В період 2000-2011рр. найбільше спортивних звань було присвоєно спортсменам і тренерам з боксу (середньорічний показник – 97,8, що майже втричі більше ніж в середньому серед усіх літніх олімпійських видів спорту), далі – легка атлетика (89,3), боротьба вільна (70,2), дзюдо (67,8), важка атлетика (64,3), гімнастика

художня (62,0), плавання (54,2), боротьба греко-римська (52,8), гімнастика спортивна (50,2). Детальна інформація про зазначені кількісні показники подана в табл. 6. З поміж зимових олімпійських видів спорту лідером є біатлон та фігурне катання на ковзанах, лижні гонки та хокей з шайбою (табл. 7).

Однією з важливих форм нематеріального заохочення спортсменів та тренерів у багатьох країнах світу є відзначення їх державними нагородами.

Відповідно до ст. 106 Конституції України Президент України нагороджує державними нагородами, які є вищою формою відзначення громадян за видатні заслуги у розвитку економіки, науки, культури, соціальної сфери, захисті Вітчизни, охороні конституційних прав і свобод людини, державному будівництві та громадській діяльності, за інші заслуги перед Україною. Законом України «Про державні нагороди України» встановлено види державних нагород, з поміж яких вищим ступенем відзнаки є звання Герой України, далі йдуть ордени (орден Свободи; орден князя Ярослава Мудрого I, II, III, IV, V ступеня; орден «За заслуги» I, II, III ступеня; орден Богдана Хмельницького I, II, III ступеня; орден «За мужність» I, II, III ступеня; орден княгині Ольги I, II, III ступеня; орден Данила Галицького; орден «За доблесну шахтарську працю» I, II, III ступеня), медалі («За військову службу Україні»; «За бездоганну службу» I, II, III ступеня; «Захиснику Вітчизни»; «За врятоване життя»), відзнака «Іменна зброя», 41 почесне звання (у тому числі – «Заслужений працівник фізичної культури і спорту України»), державні премії, президентські відзнаки.

Контент-аналіз 2583 нагородних указів Президента України за 1993–2011 рр. дозволив встановити, що 873 рази державними нагородами України відзначені

спортсмени та тренери з олімпійських видів спорту (табл. 8), зокрема спортсменам вручено 472 (54 %) таких нагороди, а тренерам – 402 (46 %).

Вперше звання Героя України за визначні спортивні досягнення, особисті заслуги у піднесенні міжнародного авторитету України було присвоєно 4 лютого 2001 р. Бубці С.Н. – олімпійському чемпіонові, багаторазовому чемпіонові та рекордсменові світу у стрибках з жердиною, члену виконкому Міжнародного олімпійського комітету. Після завершення Ігор XXVIII Олімпіади багаторазовий олімпійській чемпіонці з плавання Клочковій Я.О. 18 серпня 2004 р. було присвоєно звання Героя України за виняткові спортивні досягнення на Олімпійських іграх, виявлені мужність, самовідданість і волю до перемоги, піднесення спортивного авторитету України у світі. Вищим ступенем відзначення – Герой України – вшановано 31 грудня 2004 р. Шевченка А.М. – кращого футболіста Європи 2004 року. Серед тренерів з олімпійських видів спорту вперше звання Героя України присвоєно 15 березня 2002 р. головному тренеріві збірної команди України з художньої гімнастики А.М. Дерюгінній за визначні особисті заслуги перед Українською державою у розвитку спорту, створення національної школи художньої гімнастики. 15 травня 2002 р. званням Героя України вшановано тренера футбольного клубу «Динамо» Київ В.В. Лобановському (посмертно) за визначні особисті заслуги перед Українською державою в розвитку футболу, піднесення міжнародного престижу вітчизняного футболу, багаторічну плідну тренерську діяльність. Отже, троє спортсменів і двоє тренерів з олімпійських видів спорту відзначені найвищою державною нагородою – званням Героя України.

Орденем князя Ярослава Мудрого V ступеня нагороджено

головного тренера національної збірної команди України з футболу О.В. Блохіна (2006 р.) та головного тренера хокейного клубу «Сокіл Київ» у 1976-1991 рр., головного тренера національної збірної команди України з хокею з шайбою у 1998-2003 рр. А.В. Богданова. Крім цього слід зазначити, що у 2005 р. кавалером ордену князя Ярослава Мудрого IV ступеня став президент Європейських олімпійських комітетів М. Песканте, а – V ступеня – генеральний секретар цієї ж організації П.Д. Хікі. Орденем князя Ярослава Мудрого III ступеня у 2005 р. нагороджено почесного президента Міжнародного олімпійського комітету Х.А. Самаранча, а у 2006 р. – президента Міжнародного олімпійського комітету Ж. Рогге.

Троє спортсменів (С.Н. Бубка – чемпіон Олімпійських ігор, багаторазовий чемпіон і рекордсмен світу у стрибках з жердиною (легка атлетика); М.М. Мільчев – чемпіон Олімпійських ігор зі стендової стрільби; В.П. Борзов – дворазовий чемпіон та багаторазовий призер Олімпійських ігор з легкої атлетики) та троє тренерів з футболу (О.В. Блохін, Й.Й. Сабо та М. Луческу) нагороджені орденем «За заслуги» I ступеня (вищий ступінь ордену), аналогічний орден II ступеня вручено 26 спортсменам та 21 тренерам України з олімпійських видів спорту, а III ступеня, відповідно, 142 та 61 особі.

Слід також врахувати, що до нагороджених орденем «За заслуги» прирівнюються особи, нагороджені Почесною відзнакою Президента України (заснована 18 серпня 1992 р.). Особи, нагороджені Почесною відзнакою Президента України, іменуються кавалерами ордену «За заслуги» і зберігають право носіння вручених їм знаків Почесної відзнаки Президента України. У зв'язку із встановленням 22 вересня 1996 р. ордену «За заслуги» припинено нагородження

Кількісні показники відзначення державними нагородами спортсменів і тренерів з олімпійських видів спорту протягом 1993-2011 рр.

Назви державних нагород	Кількість державних нагород за роками, одиниці																	Разом
	1993-95	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
Герой України	сп.						1	2		2								3
орден князя Ярослава	тр.									1				1			1	2
Мудрого V ст.	сп.											1		1				3
орден «За заслуги» I ступеня	тр.				1		1										3	3
орден «За заслуги» II ступеня	сп.		2		5	4	4		1	5			2	1				26
орден «За заслуги» III ступеня	тр.					1				3		5	1	2	1	1	7	21
орден «За заслуги» IV ступеня	сп.	2	10	9	6	13	24		7	35	1	4	4	18		13	142	
орден «За заслуги» V ступеня	тр.			1	1	4			2	23	5			14	5	6	61	
Почесна відзнака Президента України	сп.	6	21															27
орден Богдана Хмельницького III ст.	тр.	1																3
орден «За мужність» III ступеня	сп.					4				9		24		12	16			65
орден княгині Ольги I ступеня	тр.					1								1	1			3
орден княгині Ольги II ступеня	сп.				1													0
орден княгині Ольги III ступеня	тр.														2	1	1	8
орден княгині Ольги IV ступеня	сп.									1				1				2
орден княгині Ольги V ступеня	тр.		1		3	7	10	2	2	23		3	1	13	5			68
орден Данила Галицького	сп.									1							1	2
Заслужений лікар України	тр.													3	1			4
Заслужений працівник освіти України	сп.																	0
Засл. працівник фіз. к-ри і спорту України	тр.					1								1	1		1	4
«Медаль за працю і звитягу»	сп.																	0
	тр.			1							2	1	2				1	7
	сп.						8			3				1				12
	тр.	9	38	7	8	15	9	4	4	46	6	10	21	59	23	1	12	275
	сп.							8	8	4	14	18	53	1	9		4	111
	тр.							4	4	1	1	1		6	2		1	15
	сп.	6	23	13	9	30	1	48	18	84	14	46	60	48	33	1	22	472
Всього	тр.	10	41	8	9	21	7	11	10	74	9	23	24	87	33	2	32	402

Почесною відзнакою Президента України. Впродовж 1993–1996 рр. Почесною відзнакою Президента України було нагороджено 27 спортсменів і 3 тренера з олімпійських видів спорту.

Орден «За мужність» встановлено для відзначення осіб за особисті мужність і героїзм, виявлені при виконанні своїх обов'язків в умовах, пов'язаних з ризиком для життя. За результатами участі в Іграх Олімпіади, зимових Олімпійських іграх, чемпіонатах світу, Всесвітній універсіаді вказаним орденом III ступеня нагороджено 65 спортсменів України.

Я.О. Клочкова (багаторазова чемпіонка та призерка Олімпійських ігор з плавання) З.М. Турчина (дворазова чемпіонка та призерка Олімпійських ігор з гандболу) та А.В. Безсонова (призерка Олімпійських ігор з художньої гімнастики) нагороджені орденом княгині Ольги I ступеня (вищий ступінь ордена), поки що жодна із тренерів з олімпійських видів спорту не відзначена вказаним ступенем цього ордена. Орденом княгині Ольги II ступеня нагороджено 8 спортсменок з олімпійських видів спорту та 2 тренера, а III ступеня – 68 та 2 особи, відповідно.

Впродовж 1993–2011 рр. найбільш поширеною державною нагородою для тренерів з олімпійських видів спорту є почесне звання «Заслужений працівник фізичної культури і спорту», яким

відзначено 275 відповідних фахівців, а також 12 спортсменів.

Медаллю «За працю і звитягу» (відзнака Президента України для нагородження громадян України за вагомий особистий внесок у розвиток різних сфер діяльності, багаторічну сумлінну працю, зразкове виконання обов'язків) відзначено 111 спортсменів та 15 тренерів України з олімпійських видів спорту.

Висновки. В сучасних умовах в Україні практично сформовано систему державного заохочення спортсменів і тренерів в олімпійському спорті, що поєднує такі компоненти:

- матеріальне заохочення (заробітна плата, премії, державні стипендії, грошові винагороди, пенсії за вислугу років та за особливі заслуги перед Україною);
- моральне заохочення (присвоєння спортивних звань та відзначення державними нагородами).

Перспективні напрями удосконалення цієї системи вбачаються у пошуку механізмів зменшення соціальної несправедливості стосовно існуючих розмірів заробітної плати, інших винагород для спортсменів і тренерів у різних олімпійських видах спорту (наприклад, футбол по відношенню до легкої атлетики, гімнастики, інших видів спорту, що мають пріоритетне значення для визнання України у світовому спортивному співтоваристві). Насамперед необ-

хідно підвищити рівень заробітної плати чемпіонів та призерів Олімпійських ігор до показників провідних вітчизняних футбольних клубів. У зв'язку з цим доцільним видається запровадження різних преференцій зі сторони держави для спонсорів і меценатів, а також відповідне стимулювання рекламного бізнесу.

Необхідно також на законодавчому рівні встановити процедуру безоплатного забезпечення житловою площею сімей видатних спортсменів і тренерів за рахунок державного чи місцевих бюджетів.

Вирішення потребує питання підготовки спортсмена до зміни його соціального статусу, зменшення матеріальних винагород після завершення спортивної кар'єри. Держава разом із Національним олімпійським комітетом України, федераціями з видів спорту мали б розробити та реалізовувати відповідні спільні програми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Олімпійський спорт : в 2 т. / В.Н. Платонов, С.Н. Бубка, М.М. Булатова [и др.]; под общ. ред. В.Н. Платонова. – К.: Олимп. л-ра, 2009. – Т. 2. – 696 с.
2. Сучасний словник іншомовних слів: близько 20 тис. слів і словосполучень / [укл.: О.І. Скопненко, Т.В. Цимбалюк]. – К.: Довіра, 2006. – 789 с.

